



اداره

پژوهش‌های

**نگاهی اجمالی
به نظام انتخاباتی ترکیه**



مقدمه

نظام‌های انتخاباتی، شیوه‌ای صلح‌آمیز و دموکراتیک برای جهت دادن به رقابت‌ها در دستیابی به قدرت سیاسی و رسیدن به یک تصمیم و انتخاب جمعی برای جوامع است. هر انتخابات دارای قوانینی است که مشخص می‌کند چه کسی می‌تواند نامزد انتخابات شود و چگونه رای مردم به کرسی‌های نمایندگان تبدیل می‌شود. در انتخاباتی که برای نمایندگان یا نهادهای شورایی برگزار می‌شود؛ از قبیل پارلمان، مجالس قانونگذاری ملی، یا شوراهای محلی، نامزدها می‌توانند از حوزه‌ها یا بخش‌های جغرافیایی مشخص انتخاب شوند، یا می‌توانند متناسب با فهرست‌های حزبی بر اساس آرا کشوری انتخاب شوند. در برخی نظام‌ها، رای‌دهندگان افراد مشخص را انتخاب می‌کنند؛ در برخی دیگر، آنها به احزاب سیاسی یا فهرست نامزدها رای می‌دهند. در سرتاسر جهان، نظام‌های انتخاباتی کشورها از جمله ترکیه بسیار متفاوت هستند. با نزدیک شدن به برگزاری انتخابات مجالس شورای اسلامی و خبرگان، بررسی و آشنایی با نظام‌های انتخاباتی کشورها می‌تواند برای مستندسازی معاونت خبر مفید باشد.

انتخابات پارلمانی در ترکیه

سابقه مجلس و قانون اساسی و انتخابات در ترکیه به حدود صد و پنجاه سال پیش برمی‌گردد. اولین انتخابات در ۱۸۷۶ بعد از پذیرش قانون اساسی انجام گرفت. با فروپاشی امپراتوری عثمانی و ایجاد کشور جدیدی بنام ترکیه در سال ۱۹۲۳، اولین قانون اساسی این کشور بر اساس تغییرات اعمال شده بر روی قانون اساسی زمان امپراتوری عثمانی تنظیم شد. این قانون اساسی در سال‌های ۱۹۶۱ و ۱۹۸۷ مورد بازبینی مجدد قرار گرفته است. بر اساس آخرین قانون اساسی ترکیه، مردم این کشور نمایندگان پارلمان توسط آراء مستقیم مردم انتخاب می‌شوند.^۱

شرایط حق رای و نامزدهای انتخابات

بر اساس قانون اساسی کنونی ترکیه، هر شهروند بالای ۱۸ سال، حق دارد در رای‌گیری‌ها و رفراندوم‌ها شرکت کند. سربازان و وظیفه، افسران جزء، دانشجویان دانشگاه‌های نظامی، زندانی‌ها و بازداشت‌شدگان نمی‌توانند در رای‌گیری شرکت کنند. هر شهروند بالای ۳۰ سال که تحصیلات ابتدایی خود را به پایان رسانده باشد؛ می‌تواند برای نمایندگی مجلس ثبت نام کند. همچنین لازم است وی از شرایط انتخابات موجود در قانون اساسی برخوردار باشد. برای مثال، قضات و دادستان‌ها، استادان دانشگاه‌ها و کارمندان دولت نمی‌توانند نامزد نمایندگی مجلس شوند؛ مگر آن که استعفا کنند. به طور کلی نمایندگان مجلس "بزرگ ملی" از تعقیب کیفری مصونیت دارند. بنابراین نمی‌توان آنها را در مورد صحبت یا رأی در مجلس مسئول دانست. از دست دادن حق نمایندگی در برخی شرایط باید به تصمیم اکثریت مطلق نمایندگان

^۱ - رحیم خجسته اقبالی، نگاه اجمالی به احزاب سیاسی ترکیه، آرشیو اداره خدمات پژوهشی معاونت خبر، سال ۸۶

صورت بگیرد. نماینده می‌تواند به دادگاه قانون اساسی مراجعه و نسبت به حکم تقاضا، تجدید نظرخواهی کند. طبق قانون اساسی ترکیه زنان می‌توانند نامزد نماینده مجلس ترکیه شوند.

مجلس ترکیه، دارای ۵۵۰ کرسی است که نمایندگان برای مدت ۵ سال انتخاب می‌شوند. حوزه‌های مزبور تحت نظارت قضایی مستقیم شورای عالی انتخابات هستند. انتخابات بر اساس اصول حق رأی مساوی، آزاد، مستقیم، همگانی و با شمارش عمومی آرا صورت می‌گیرد. مجلس بزرگ ملی یا رئیس‌جمهور می‌تواند طبق شرایط مندرج در قانون اساسی، برگزاری انتخابات زودهنگام، قبل از اتمام دوره ۵ ساله را تقاضا کند. ۳۰ ماه پس از هر دوره انتخابات مجلس، یک انتخابات میان‌دوره‌ای برگزار می‌شود. اما اگر تعداد کرسی‌های خالی بیشتر از ۵ درصد کل باشد، انتخابات میان‌دوره‌ای دیگر باید تا فاصله سه ماه - ولی نه کمتر از یک سال تا انتخابات عمومی دوره بعد برگزار شود.

احزاب و انتخابات

نخستین گام‌های شکل‌گیری احزاب در ترکیه در زمان عثمانی‌ها برداشته شد. یعنی بستر شکل‌گیری احزاب و جریان‌های سیاسی به پیش از روی کار آمدن آتاتورک باز می‌گردد. اگر چه حزب جمهوری خواه خلق به عنوان نخستین حزب در زمان آتاتورک تشکیل شد، اما توجه به حقوق شهروندی و برابری خواهی و نیاز به تدوین قانون اساسی، پیش از به قدرت رسیدن آتاتورک در ادبیات سیاسی ترکیه شکل گرفت. اما این کشور از دهه ۱۹۲۰ شاهد شکل‌گیری نخستین حزب بود. دوره چند حزبی تاریخ سیاسی ترکیه از ۱۹۴۶ آغاز شد. تا آن تاریخ انتخابات فاقد رقابت و غیرمستقیم بود. رای‌گیری به شکل عمومی صورت می‌گرفت ولی شمارش آرا مخفی بود. در انتخابات ۱۹۵۰ برای اولین بار قدرت سیاسی در ترکیه از یک حزب به حزب دیگر منتقل شد و انتخابات برای اولین بار براساس سیستم اکثریت، ساده و با ورقه محرمانه و شمارش آشکار تحت نظارت قوه قضاییه صورت گرفت.

در سال ۱۹۶۱ نظام نمایندگی نسبی در مجلس سفلی به اجرا درآمد و در سال ۱۹۶۴ در مجلس سنا هم به مرحله گذاشته شد. نظارت قضایی بر انتخابات گسترش پیدا کرد. در سراسر دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ نظام نمایندگی نسبی موجب ترغیب تشکیل احزاب کوچک‌تر و بروز انشعابات نظام احزاب شد. در این راستا تشکیل حکومت اکثریت با ثبات از سوی یک حزب با مشکل رو به رو گردید. به منظور مبارزه با تکثیر احزاب کوچک، دولت نظامی پس از سال ۱۹۸۰ نظام دو حزبی را به وجود آورد. در سطح حوزه انتخابیه، حزب نامزد باید حداقل تعداد رای لازم حاصل از تقسیم تعداد کل رأی‌ها بر تعداد نامزدهای آن حوزه خاص را به دست می‌آورد. از سال ۱۹۸۳ هم قانون احزاب سیاسی و هم قانون انتخابات نمایندگان چندین بار به نفع احزاب بزرگتر اصلاح شد. طبق قانون اساسی ترکیه احزاب سیاسی برای ورود به مجالس باید حداقل ۱۰ درصد از آراء کل کشور را کسب کنند.^۱

نظام انتخاباتی ترکیه

در نظام انتخاباتی ترکیه مطابق قانون اساسی وظایف، اختیارات و مسئولیت‌های اصلی انتخابات به عهده «شورای عالی انتخابات» است و برخلاف بسیاری از کشورها وزارت کشور وظایف و اختیاراتی جز تأمین امنیت در فرایند انتخابات ندارد. شورای عالی انتخابات که در حقیقت هم وظیفه اجرا و هم نظارت را عهده دار است، ماهیتی وابسته به سیستم

^۱ - بینا- آشنایی با پارلمان‌های جهان؛ پارلمان ترکیه- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی-۱۳۸۳

قضایی دارد و از بین قضات و دادستان‌ها و حقوقدان‌های دو نهاد دادستانی و شورای دولتی انتخاب می‌شوند. با توجه به ماهیت این دو نهاد می‌توان گفت که در وظایف دادستانی معمولاً غلبه با امور نظارتی است و در وظایف شورای دولتی، امور ناظر بر اجرا غالب هستند. شاید بتوان قرار گرفتن همزمان وظایف نظارتی و اجرایی در زمره وظایف این شورا را از این جهت توجیه کرد. البته اجرای انتخابات عملاً توسط هیئت‌هایی که در حوزه‌های انتخابیه و بر سر صندوق‌های اخذ آرا هستند صورت می‌گیرد و اعضای شورای عالی انتخابات و شوراهای تابعه استانی و شهرستانی به کنترل و نظارت می‌پردازند. در سیستم اجرایی انتخابات از پایین به بالا به ترتیب صندوق‌ها، حوزه‌های انتخابیه (روستا، شهر، شهرستان، استان) و در نهایت در سطح ملی شورای عالی انتخابات است. شورای عالی انتخابات از نظر تشکیلات دارای یک رئیس و هشت عضو است که از بین اعضا دو نفر به صورت علی‌البدل و بقیه اصلی هستند. اعضای شورا از دو نهاد موجود در سیستم قضایی یعنی دادستانی و شورای دولتی تعیین می‌گردند. شوراهای استانی، شهرستانی و دفاتر ثبت رأی‌دهندگان به ترتیب سلسله مراتب زیر نظر شورای عالی انتخابات فعالیت می‌نمایند.^۱

در ادامه فرایند انتخابات در کشور ترکیه بر اساس جداول زیر ارائه شده است.

- جدول شماره (۱) فرآیند اخذ رأی

کشور	متصدی اجرایی		متصدی نظارت بر اخذ رأی و شمارش آراء	متصدی اعلام نتیجه مقدماتی آراء	متصدی اعلام نتیجه نهایی آراء	مرجع رسیدگی به اعتراضات	
	اخذ رأی	شمارش آراء				اخذ رأی، شمارش آراء و نتیجه مقدماتی انتخابات	تبیین نهایی آراء انتخابات
ترکیه	کمیته مرکز رأی‌گیری	کمیته مرکز رأی‌گیری و ارسال شمارش آراء به هیات‌های انتخاباتی بخش	منصوبین نهاد عالی انتخابات توجه به نهاد عالی انتخابات هم‌مجری انتخابات می‌باشد و هم‌ناظر بر انتخابات	کمیته انتخاباتی شهرستان با دریافت گزارش شمارش آراء از کمیته‌های انتخاباتی بخش نتایج موقتی را اعلام می‌کند	مؤسسه آمار دولت با دریافت نهایی نتایج انتخابات از نهاد عالی انتخابات نتایج انتخابات را اعلام می‌کند	اعتراض به تصمیمات مربوط به اخذ رأی ابتداءً توسط کمیته مرکز رأی‌گیری رسیدگی می‌شود و در مراحل بعدی توسط هیات‌های انتخاباتی بالاتر و نهایتاً نهاد عالی انتخابات	نهاد عالی انتخابات و تصمیمات نهاد مذکور قطعی است مرجع پی‌ژوش دیگر وجود ندارد

- جدول شماره (۲) فرآیند فعالیت تبلیغات انتخاباتی در ترکیه

آغاز فعالیت تبلیغاتی	پایان فعالیت تبلیغاتی	شرایط و محدودیت‌های تبلیغاتی	نحوه تامین بودجه و هزینه‌های تبلیغاتی	حداکثر مبلغ هزینه شده برای تبلیغات انتخاباتی	مرجع اداره کننده و نظارت بر تبلیغات انتخاباتی	مرجع تجدیدنظر از تصمیمات
۱۰ روز قبل از انتخابات	۱۸ ساعت قبل از اخذ رأی	۱- تبلیغات تحت هر شکلی در غیر مکان‌های مقرر ممنوع است. این مکان‌ها توسط هیات‌های انتخاباتی مشخص می‌شود ۲- احزاب به مدت یک هفته مجازند در رادیو و تلویزیون تبلیغات کنند (براساس ساعت تنظیمی) ۳- قراردادان پرچم ترکیه و عبارتهای دینی بر روی اعلامیه دستی و هرگونه اثر چاپی تبلیغی ممنوع است ۴- استفاده از خط زبان غیرترکی ممنوع است ۵- کارکنان ادارات نیمه دولتی، ادارات خصوصی شهرستان‌ها، شهرداری‌ها و ادارات و مؤسسات تابع آنها، سازمانهای اقتصادی دولتی و مؤسسات تابع و شریک آنها و سایر شخصیت‌های حقوقی و دولتی نمی‌توانند اعلامیه پخش کنند و از هرگونه اعطای کمک مالی و انسانی به کاندیداها و احزاب ممنوع هستند و تبلیغات درهرشکل علیه یا له سایر کاندیدا از سوی مقامات فوق ممنوع می‌باشد	-	-	تبلیغات در سطح ملی به عهده نهاد عالی انتخابات و در سطح محلی به عهده هیات انتخابات شهرستان	نهاد عالی انتخابات

^۱ - بررسی تطبیقی مقررات انتخابات در پنج کشور با نظام انتخاباتی جمهوری اسلامی ایران، آرشیو اداره خدمات پژوهشی معاونت خبر، سال ۹۲

- جدول شماره (۱۳) سامتار نهادهای اداره، برگزار کننده و نظارت برانتخابات در ترکیه

نصب و عزل	دوره فعالیت	تعداد و ترکیب	شرایط عضویت
۱- ۶ نفر توسط دیوان عالی کشور ۲- ۵ نفر از میان اعضای شورای دولتی	۶ سال	۷ نفر اصلی و ۴ نفر علی البدل	دارا بودن عضویت دیوان عالی کشور یا شورای دولتی
نهاد عالی انتخابات	موقت	-	-
هیات های انتخاباتی شهرستان و بخش	موقت	-	-
کمیته مرکز رأی گیری	موقت	-	-

جدول شماره (۱۴) وظایف و اختیارات نهادهای اداره و نظارت کننده انتخابات در ترکیه

انواع کمیسیون های انتخاباتی	اهم وظایف و اختیارات
نهاد عالی انتخابات	۱- انجام کلیه امور مربوط به صحت و مدیریت انتخابات ۲- بررسی و اتخاذ تصمیم در مورد اعتراضات و شکایات ۳- اعلام نتایج نهایی انتخابات به مؤسسه آمار دولت ۴- انتصاب اعضای هیات های انتخاباتی شهرستان و بخش و ناظرین فرآیند اخذ رأی ۵- فراهم سازی وسایل و امکانات رأی گیری و ارسال به نهادهای برگزار کننده انتخابات ۶- تهیه نمونه مدارک و اسناد انتخاباتی ۷- تعیین و اعلام اسامی احزاب سیاسی ۸- صادر کردن حکم قطعی در مورد اعتراضات مربوط به نامزدی ۹- رسیدگی به اعتراضات مرتبط با اعمال و تصمیمات هیات های انتخابات مادون ۱۰- نظارت بر فرآیند تبلیغات در سطح ملی ۱۱- ابطال انتخابات ۱۲- بررسی صلاحیت کاندیدا و اعلام اسامی نامزدهای انتخابات
هیات های انتخاباتی شهرستان و بخش	۱- نظارت بر فرآیند تبلیغات در سطح شهرستان ۲- اعلام نتایج مقدماتی آراء ۳- رسیدگی به اعتراضات مرتبط با فرآیند برگزاری انتخابات در کمیته های رأی گیری
کمیته مرکز رأی گیری	۱- اجرای کامل فرآیند اخذ رأی ۲- بررسی اعتراضات مربوط به رأی گیری ۳- شمارش آراء و ارسال به هیات های انتخاباتی بخش

- جدول شماره (۵) فرآیند بررسی صلاحیت کاندیداها

کشور	مرجع ثبت و دریافت مدارک نامزدی	مرجع بررسی صلاحیت و مدارک نامزدی	مبانی بررسی صلاحیت کاندیداها	مرجع تجدیدنظر
ترکیه	در محدوده بخش کمیسیون انتخاباتی بخش و در محدوده شهرستان کمیسیون انتخاباتی شهرستان	نهاد عالی انتخابات	-	نهاد عالی انتخابات و تصمیم نهاد مذکور قطعی است

- جدول شماره (۶) شرایط انتخاب‌شوندگان

کشور	شرایط ایجابی			شرایط سلبی	موانع کاندیداتوری (منوط به استعفا)	نحوه نامزدی	لوازم کاندیداتوری	
	سن	اقامت	تابعیت					موارد دیگر
ترکیه	۳۰	-	داشته باشد	۱- آموزش دوره ابتدایی ۲- انجام خدمت دوره ضرورت	۱- معنادین ۲- کسانی که در فعالیت‌های مخرب شرکت داشته‌اند ۳- حبس به بیش از یکسال ۴- محرومین از حقوق انتخاباتی ۵- عدم محکومیت به جرمی که در قانون اساسی ذکر شده است ۶- دیوانگان	۱- مستخدمین دولتی ۲- نمایندگان خاص دولتی ۳- قضات و دادستان‌ها ۴- اعضای شورای آموزش عالی ۵- استادان دانشگاه ۶- مستخدمین نیروهای مسلح	۱- حزبی ۲- مستقل	پرداخت ودیعه مقرر

- جدول شماره (۷) شرایط رأی دهندگان

کشور	شرایط ایجابی			شرایط سلبی	اختیاری یا اجباری بودن شرکت در انتخابات	مرجع ثبت نام رأی دهندگان	مرجع تجدیدنظر از تصمیمات مربوط به ثبت نام
	سن	اقامت	تابعیت				
ترکیه	۱۸	-	داشته باشد	۱- دیوانگان ۲- اعضای نیروهای مسلح و پلیس ۳- سربازان ۴- اشخاص فاقد صلاحیت	اجباری	-	-

- جدول شماره (۸) اعتبار انتخابات

کشور	توقف انتخابات			ابطال انتخابات		مرجع نهایی تایید اعتبار انتخابات	
	علت و موارد توقف	مرجع توقف	مرجع تجدیدنظر	علت و موارد ابطال	مرجع ابطال		
ترکیه	-	-	-	اقدامات خلاف قوانین و رویه‌های انتخابات	نهاد عالی انتخابات و از زمان شروع تا پایان انتخابات انجام کلیه امور مربوط به صحت و مدیریت و ابطال انتخابات و اتخاذ تصمیم نسبت به آنها را برعهده دارد و تصمیم قطعی است	-	نهاد عالی انتخابات